

IQTISODIYOT NAZARIYASI ASOSLARI PUL, BOZORLAR VA IJTIMOY KUCH

Mirjanova Muhabbat Mirzohid qizi

Alfraganus universiteti

3 kurs bakalavri

Annotatsiya: *Pul, bozor va ijtimoiy kuch mavzularini qamrab oluvchi iqtisod asoslari iqtisodiyot qanday ishlashini tushuntiruvchi asosiy tushunchalardir. Pul universal ayirboshlash vositasi sifatida savdo operatsiyalarini osonlashtirish va likvidlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bozorlar xaridorlar va sotuvchilar uchun o'zaro ta'sir qilish, narxlarni aniqlash va talab va taklif qonunlariga muvofiq resurslarni taqsimlash uchun platforma bo'lib xizmat qiladi. Ijtimoiy kuch, o'z navbatida, turli guruhlar va shaxslarning iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini ko'rib chiqadi, resurslarni taqsimlashda tengsizlik va adolatning muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu elementlarning o'zaro ta'siri iqtisodiy tizimlarni tahlil qilish va barqaror rivojlanish va ijtimoiy adolatni ta'minlaydigan samarali iqtisodiy strategiyalarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *Iqtisodiy nazariya, Pul, Bozorlar, Ijtimoiy kuch, Talab, Taklif, Narxlar, Likvidlik, Resurslar, Tengsizlik, adolat, Iqtisodiy o'sish, Savdo, Iqtisodiy tizimlar, Barqaror rivojlanish.*

Yangi iqtisodiy nazariyaga da'vat ko'plab manbalardan kelib chiqadi va turli xil tashvishlar bilan rezonanslashadi. Hozirgi inqiroz mavjud iqtisodiy modelning o'ziga xos nuqsonlari va tarkibiy kamchiliklarini ochib berdi. Shu bilan birga, aksariyat iqtisodchilar uning mavjud bo'lgan asosiy asoslarini qayta ko'rib chiqish va undan ko'ra hayotiyroq alternativani izlash o'rniga, mavjud nazariy asos doirasida nima noto'g'ri bo'lganligi haqida nazariya yaratish bilan band. rahbarlar, iqtisodchilar va jamoatchilik tomonidan masxara. Bugungi kunda bezovtalik hissi kuchayib bormoqda, Gamletning Daniya davlatida hammasi yaxshi emasligini chuqurroq idrok etishi. O'z-o'zidan nosog'lom va muvaffaqiyatsiz tizimni mustahkamlashga qaratilgan sa'y-harakatlardan yaxshiroq kontseptsiya yaratishga e'tiborni o'zgartirish zarur. Bu zamonaviy iqtisodiy tizimlarning ijtimoiy va siyosiy asoslarini qayta ko'rib chiqish, ularning rivojlanishini shakllantirgan va hozirda harakatga keltirayotgan asosiy kuchlarni tushunishni talab qiladi Yangi nazariyani izlash aniq taxminlarni ham, joriy nazariya asos bo'lgan yashirin binolarni ham ochishi kerak. Iqtisodiy tizimlar mavjud sharoit va kuchlar bosimi ostida tuzilgan insoniy tuzilmalar ekanligi haqidagi kontseptsiya foydasiga o'zgarmas iqtisodiy qonunlar tushunchasini rad etishi kerak. Yangi nazariyani shakllantirish iqtisodiyotni birinchi tamoyillardan to'liq qayta ko'rib chiqishdan boshlanishi kerak. Tez globallashtirish, jadallashtirish ijtimoiy evolyutsiya va misli ko'rilmagan integratsiya davrida hozirgi iqtisodiy tushunchalar, modellar, institutlar va siyosatlarini chegaralovchi tor fazoviy, vaqtinchalik va kontseptual chegaralarni qayta ko'rib chiqish zarur. Kelajakdagi Iqtisodiyot fani, albatta, miqyosda milliy emas, balki global va statik emas, balki evolyutsion bo'lishi kerak. Zamonaviy

jamiyatni xarakterlovchi tobora murakkablashib borayotgan tarmoq o'zaro bog'liqliklarini to'liq qamrab olish uchun u asosda fanlararo bo'lishi kerak. Shuningdek, u barcha gumanitar fanlar uchun nazariy asos bo'lgan ijtimoiy mavjudlik va rivojlanishning transdisiplinar tamoyillarini aniqlash uchun iqtisodiy faoliyat va institutlar yuzasini o'rganishi kerak.

Ushbu maqola Iqtisodiyotni isloh qilish bilan bog'liq muammolar turlari va istiqbollari ko'rsatish uchun zamonaviy iqtisodiyotning uchta asosiy jihatini ko'rib chiqadi. U iqtisodiyotning faoliyatini kengroq siyosiy, ijtimoiy, madaniy, psixologik va ekologik kontekstda shakllantirishga intiladi. U iqtisodlarning hozirgi faoliyati uchun mas'ul bo'lgan asosiy ijtimoiy kuchlarni ochishga intiladi, ular ongli va aniq bo'lgandagina samarali hal qilinishi va nazorat qilinishi mumkin. Amaliyotchilar tomonidan, lekin u haqiqiy ilmiy nazariya uchun asos bo'lib xizmat qila olmaydi. Iqtisodiyot ham, iqtisod ham inson ixtirosi. O'tmishda ularning rivojlanishini shakllantirgan qanday kuchlar bo'lishidan qat'i nazar, iqtisodiy fanning yagona qonuniy maqsadi butun insoniyat farovonligi va farovonligiga yordam beradigan bilimlar tizimidir. Ushbu maqolaning asosiy argumenti shundaki, bozorlar va pul insoniy munosabatlarni ijtimoiy muvaffaqiyat uchun kuchga aylantirish uchun mo'ljallangan ajoyib ixtirolardir. Ular ijtimoiy salohiyatni ijtimoiy kuchga aylantirish vositalaridir. Ular inson energiyasini ijtimoiy salohiyatga aylantirish uchun tashkilot kuchidan foydalanadilar. Jamiyatda huquq va imtiyozlarning taqsimlanishi ushbu ijtimoiy institutlarning qanday ishlashini va kimga foyda keltirishini belgilaydi. Erkinlik ijtimoiy hokimiyatga kirishni anglatadi va faqat hokimiyatning barcha shakllari - siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy - adolatli taqsimlangan taqdirdagina mumkin. Mavjud tizim o'z-o'zidan kuchliroqlarning hukmronligini kuchaytiradigan imtiyozli elita foydasiga bir tomonlama. Eng to'liq

shaxs va ijtimoiy farovonlikning rivojlanishiga faqat erkinlik va tenglik sharoitida erishish mumkin. Iqtisodiy nazariya bozorlar va pullarni inson farovonligi va farovonligini rag'batlantirish uchun mo'ljallangan maqsadlariga xizmat qilish uchun qayta yo'naltirish bo'yicha ongli siyosat tanlovini amalga oshirish uchun hokimiyat taqsimotini va uning afzalliklarini belgilovchi asosiy kuchlarni aniq ko'rsatishi kerak. inson farovonligi va farovonligini oshirish. Biz har qanday iqtisodiy tizimning maqsadi o'z fuqarolarining iqtisodiy xavfsizligi, farovonligi va farovonligini maksimal darajada oshirishdir, degan asosdan boshlaymiz. O'tmish bilan solishtirganda, hozirgi tizim kengayib borayotgan dunyo aholisining misli ko'rilmagan darajada farovonligini ta'minlashda ajoyib muvaffaqiyatga erishdi. Hozirgi tizimni har qanday tanqid qilish uning yutuqlarini chuqur baholashdan boshlanishi kerak.

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti iqtisodiyot asos soladigan va uning yutuqlariga bog'liq bo'lgan ancha katta ijtimoiy institutlar to'plamining tarkibiy qismi va tarkibiy qismidir. Dastlabki bozorning tug'ilishi xaridor va sotuvchilarni ma'lum bir joyda va tovarlarni almashtirish uchun birlashtirishga mo'ljallangan oddiy qurilma edi. An'anaviy qishloq yarmarkasi asta-sekin markazlashtirilgan shahar bozorlari markazlariga birlashdi. Qishloqning turli hududlari bir-biri bilan va dengiz va quruqlik yo'llari orqali uzoqroq joylarga. O'rta asrlarda shampän vinolari yarmarkalarining yillik tsiklining ko'tarilishi xuddi shu tamoyilga asoslangan butun Evropa bozorlarining paydo bo'lishining dastlabki bosqichini belgilab berdi.

Zamonaviy iqtisodlarning boyligi insoniy munosabatlarning tobora kengayib borayotgan tashkil etilishiga asoslanadi. Bozor ijtimoiy tashkilotning oddiy, ammo nihoyatda kuchli namunasi bo'lib, ayirboshlashni rag'batlantirish orqali ishlab chiqarish uchun katalizator vazifasini o'taydi. Bozorlar paydo bo'lishidan oldin dehqonlar shaxsiy iste'mol va mahalliy ayirboshlash uchun zarur bo'lganidan ko'proq narsani ishlab chiqarishga unchalik rag'batlanmas edi. Bozorlar markazni ishlab chiqarishdan birjaga o'tkazish orqali iqtisodlarning kuchini kengaytiradi va oshiradi. Bozorlarning yaratilishi dehqonlarga mahsulot ishlab chiqarishni maksimal darajada oshirish va uni asosiy va ekzotik tovarlarning xilma-xilligi bilan almashish uchun rag'batlantirishni ta'minlash orqali o'zboshimchalik bilan ishlaydigan qishloq xo'jaligini tijorat qishloq xo'jaligiga aylantirdi. Eugen Weber kirish imkoni bo'lmagan qishloq Frantsiyaning izolyatsiya qilingan burchagida qanday uzum dehqonlarini hujjatlashtiradi. Mintaqaviy bozorlar o'zlarining ortiqcha uzum mahsulotlarini cho'chqalarga boqishgan, chunki ular mahalliy iste'mol qilishlari mumkin bo'lgan meva va sharob juda ko'p edi. Qishloqni kengroq bozorlar bilan bog'laydigan ko'priklar va yo'llar qurilganidan so'ng bir yil ichida ular sharobni Yaqin Sharqqa eksport qila boshladilar. Adam Smit transport sohasidagi yaxshilanishlar mamlakatda milliy bozorlarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlagan vaqtni hikoya qiladi.

Shotlandiya katta yerlarni nazorat qilgan feodal baronlar ishlab chiqarishni o'z oilalarini va qurolli saqlovchilarning katta kontingentini boqish uchun zarur bo'lgan darajadan tashqariga ko'paytirishga unchalik rag'batlantirmagan, chunki bu darajadan ortiq ortiqcha ishlab chiqarish unchalik qimmatga ega emas edi. Shahar bozorlariga ulangandan so'ng, yirik yer egalari sonini keskin kamaytirdilar

ularning qaramog'idagilar - bir holatda bir necha mingdan atigi 50 tagacha - ortiqcha narsalarni hashamatli tovarlarning keng assortimentiga aylantirish uchun.

Barcha ijtimoiy yutuqlar odamlar, faoliyat va muassasalar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va munosabatlarni tashkil qilish va muvofiqlashtirish orqali inson energiyasini yaratish, chiqarish, yo'naltirish va yo'naltirish jarayonining natijasidir. Bozor iqtisodiyotining ishlab chiqarish va innovatsiyalar uchun ulkan salohiyati ular individual tashabbus va innovatsiyalar hamda uyushgan va puxta muvofiqlashtirilgan jamoaviy harakatlar uchun tanlash va harakat erkinligidan kelib chiqadi. Erkinlik insonning samarali energiyalarini ozod qiladi. Bozor imkoniyatlari ushbu energiyani ishlab chiqarish maqsadlariga yo'naltiradi. Mahalliy, mintaqaviy, milliy va xalqaro darajadagi murakkab bozor tarmoqlarining evolyutsiyasi

tovar va xizmatlarni ishlab chiqarish va ayirboshlashni maksimal darajada oshirish uchun ushbu energiyani samarali yo'naltiradi. Bozorlarning fazoviy kengayishi mavjud tovarlar assortimenti va xilma-xilligini oshiradi va xaridorlarga eng katta qiyosiy ustunlikka ega bo'lgan ishlab chiqaruvchilardan mahsulotlarni olish imkonini beradi.

Kengaytma va zaruratga ko'ra, Iqtisodiyotning yakuniy maqsadi bir xil bo'lishi kerak. Garchi inson faoliyatining iqtisodiy o'lchamiga qaratilgan bo'lsa-da, iqtisodiyot ijtimoiy mavjudlikning har bir jabhasiga kuchli ta'sir qiladi va kuchli hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Odamlar oziq-ovqat, uy-joy, harakatlanish, axborot, ta'lim va boshqa tovarlar va xizmatlardan

iqtisodiy foydalanish imkoniyatiga ega bo'lmagan mamlakatda erkinlik unchalik ma'noga ega emas. Ish imkoniyatisiz va kafolatlangan daromad manbaisiz erkinlik, qo'li yetmaydigan joyda o'tning oldiga sabzi osib qo'yishga o'xshaydi. Iqtisodiyotlar o'z xalqining energiyasini bo'shatib, ularni himoya faoliyatiga yo'naltirsa va o'z a'zolarining samarali, dinamik va ijodiy hissa qo'shish qobiliyatini rivojlantirsa, rivojlanadi. Bu erda ham individuallik asosiy hisoblanadi. Amalga oshirilmagan imkoniyatlarga intilishda o'ziga ishonch va jasorat bilan ijodiy fikrlash va harakat qilish qobiliyatida namoyon bo'ladigan tadbirkorlik ruhining asl mohiyatidir. Jamiyat taraqqiyotida shaxs o'ziga xos rol o'ynaydi. Shaxslar o'sib borayotgan intilishlar, ijodiy g'oyalar, ixtirolar, tashkiliy innovatsiyalar va faol ishlab chiqarish jamiyatini tavsiflovchi dinamik tashabbuslarning vatani hisoblanadi. Shaxs har qanday jamiyat ega bo'lgan kapitalning eng qimmat shakli va manbasidir

uning eng yuqori yutuqlari. Inson farovonligi va farovonligini to'liq rag'batlantirishga bag'ishlangan haqiqatan ham insonga yo'naltirilgan iqtisodiyot fani, u eng katta farovonlik va individuallikning gullab-yashnashiga ko'maklashishga qaratilgan chora-tadbirlarni o'ylab topsa va qo'llab-quvvatlasa, etuklikka erishadi.

Xulosa qilib aytganda, pul, bozor va ijtimoiy kuch kabi iqtisodiy nazariyaning asosiy tamoyillari zamonaviy iqtisodiyotlarning faoliyatini tushunishda asosiy rol o'ynaydi. Pul qiymatni almashtirish va o'lchashning universal vositasi bo'lib, savdoni osonlashtiradi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Bozorlar, o'z navbatida, talab va taklifni aks ettiruvchi resurslarni taqsimlash va narxlarni belgilash mexanizmlarini ta'minlaydi. Iqtisodiy tuzilmalar bilan bog'liq ijtimoiy kuch boylik va imkoniyatlarning taqsimlanishiga ta'sir qiladi, iqtisodiy siyosatda tenglik va barqaror rivojlanishning muhimligini ta'kidlaydi. Shunday qilib, bu elementlarning iqtisodiy nazariyaga integratsiyalashuvi jamiyatdagi murakkab o'zaro munosabatlarni chuqurroq anglash va iqtisodiy farovonlikka erishishning samarali strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Herbert Weisberg, *Willful Ignorance: The Mismeasure of Uncertainty* (New Jersey: John Wiley & Sons, 2014).
2. Eugen Weber, *From Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France 1870-1914* (Stanford: Stanford University Press, 1976).
3. Adam Smith, *An inquiry into the nature and causes of the Wealth of Nations* (New York: The Modern library, 1937).
4. Anders Aslund, *How Ukraine became a market economy and democracy* (Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2009).